

ները կանգնած էր¹, վրայ կը հասնէ ու Յոյն-
րուն ընել չկրցածն ինքը կը յաջողէ ընել.
Ս. Սովիայի գմբէթն ու պատերը կը վերանո-
րոգէ այնպիսի ճարտար արուեստով եւ հան-
ճարով, որ առջուրն աւելի գեղեցկաշէն ու
պայծառ կը ըլլայ այն, եւ կը տեսնէ ցայտը:

Ս. Սովիայի մէջ էր՝ Քրիստոսի 589
Օգոստ. 11-ին Մորիկ Հայկազն զորապետը, Բիւ-
զանդիոյ կայսրն ու յաջորդը Տիրերի, կը պա-
կուէր անոր կոստանդիանա աղէկան հետ: Հոն
էր՝ որ Լեւոն Ե. Հայկազն, Վասիլ Ա. Արծրունի,
Թովմանէն Չմէլիկ օծուած են կայսր Բիւզան-
դիոյ, առաջինը 813 Յուլիս 11-ին, Երկրորդը
867 Սեպտ. 28-ին, իսկ երրորդը՝ 969 Դեկտեմ-
բ. 29-ին²:

ՏՈՂ 209: Իրիցունը իստամպուլոյ:
Կ.Պոլսոյ Հայ քահանայներն ըսել կ'ուզէ³:

ՏՈՂ 265: Մեծ ոսկր մի ողնաշարի
Երեմիայի Նշանաւորած այս ոսկորն տեղ այժմ
կը տնտեսի երկու կտոր ոսկոր, որոնք խոշոր
ձուկի մը ողնայարի մասերն ըլլալ կը թուին:
Կ.Պոլսոյ Սարայ-Պուրնի կոչուած տեղը շէնքի մը
ծայրը կտրուած են, բայց Երեմիայի բաժն
մեծութիւնը չունին. ծովէն անցնողը կը տեսնէ
զանոնք:

Սարգիս Գագի Սարափ Թովմանէսեան իր
Կ.Պոլսոյ Ստորագրութիւն Չեռագիր երկին
մէջ կը յիշէ այս ոսկորներն, եւ այդ առթիւ ալ
Երեմիայի 265 եւ 266 ստորերը նշումութեամբ
մէջ կը բերէ հոն⁴:

ՏՕԼԹ. ՎԱՆԴԱՐ Յ. ԹՈՒԿԱՍՏԱՆ

¹ «Պատմ. Մեթոքսիոսի Առաջին» ապ. Կ. Վ. Լա-
նգարեան: Պարթև 1859, էջ 174: Հմտ. եւ Զամբան
Բ. 875: Ուրեշնի Էրիսի, 96: Բաշմաշի, 1856, էջ 314:

² «Ինքնակեր. հայ. խոյրերը Հ. Սահական: Զամբան
Պատմ. Եւրոպ. Հատոր Բ.:

³ Ս. Ս. տղին Բր. Երեմիայի բաժնը միացնելով պեղ-
է Կորալ. Բր. Երեմիայի:

⁴ Այս տեղ կը վերաբնդէ Յարգ. Յողեմազարի
Երեմիայի մէջիկի «Ստամպուլի» (հրտ.
«Համգ. Անի» 1908-1909) Տնտեսից օմնոթագրու-
թիւնները:

Միջինը այժմ լուսարանից միայն Ա. զուրի-
մացած զետից օմնոթագրութիւնները մտադիր է լոյս
հանել ուրիշ աղթիւ առանձին: Բաղմաշի էր որ երկու
ընչամար այն: Երեմիայի կարևոր գործոյն լուսարա-
նութիւնն այնպէս յմուտ անի մը կողմանէ. ինչպիսի
է Կոտ. Վ. Թորգոման, շատ փափայցնել է լաւ իմաստ-
աւոր համար Ժ-Ժ կարող ընդհանրապէս այս եւ մաս-
նաւորապէս Կ. Պոլսոյ կեանքն եւ պատմութիւնը, մասնա-
ւորապէս որ Նեմիկիանի ծրարիցը անի ընդարձակ շրջան
մ'ունի իր մէջ, քան որ Թորգոման պարզ լուսարանութիւն
մը կը պահանջէր:

ՆՄԱՐԱԳԻ.

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԲԱՐԱՔԱՆԵՐԱՆ ԳԵՂԵՍՏՐԱՐԻՆԵՐ

(Ըրտնածիւ-Բիւնի)

69. Զի զոր աւերինակ խալամ մի է պարտիզի
«— Բիւնի կանգնեալ, սոյնպէս եւ զիւրն նոցա...»
Թ— Դի Երեմի (Սիրար) էջ 187. Կոր Հայկազնեանը
«— Բիւնի է կանգնեալ, կը զրէ: «Իրտուրիւլէ առ
ի ահի կամ յաշարութեամբ հարկանել զայս տե-
սողաց» մեկնութեամբ (Ա. էջ 27): Կարողագրեալն
կազմութիւնը բառ ամենայնի նման է հոս «առ
ականէ, առ արինակէ, առ չորիէ, առութիւն-
ներու, Հայկազնեանի ընթերցումն բառ այսմ, զոր
կը կրկնէ նաեւ «խալամ» բառին տեղ (Ա. էջ 911)
սխալ է, զոր միացնելով ընթերցումն է ապագրին
համաձայն «— Բիւնի-ը» բացառականակերտ է
զրկէն այն աստիճանի մոլորած է Հայկազնեանը որ
առանձին ձեացած «— ու» «Բիւնի-ը» փոքած է
կցել է տեղեկել անգոյ բառ մը: «— Բիւնի-ը»
Ա. էջ 1 «բժշանդի իմաստն էն այստեղ Բիւնի-ը,
որուն հետ տերտ յարաբերութեան մէջ է Ու-ի. Կ-ը.
Մեկն. ընթերցումածը «Բիւնի-ը» է, առեւ, մանուկոյն
էջ 619.

70. Գերագրական իմաստով «— Բիւնի» նա-
խագիր մասնիկը շուրջ գառական նկարագիր. Ժա-
մանակը սակայն մուծած է տեղիս տեղիս նման
խանգարումներ, որոնք ուղղուելու են խնամով.
Ու-ի. Մ-ի. Մեկնութեան Գ. համարին մէջ կը կար-
գանք «գլխաւոր մասուցանէ յառաջ (Թովմանէսեան)
ընդ ժողովարան խառնել (Չ) իսկ ապ. Ի— Երեմի
եւ նշանաւորել... եւ շխարհութեան զմիայնա-
ւորութեան» նորա, էջ 47. Մասնաւորապէս
Թիւ 2 ձեռագիրը, որ ըստիւր նախադասութեանք
քաղուածով է միւր է, հատուած յառնալիս գէշ
եղծուած բառը կ'ընթերցանու «— Բիւնի-ը»
նորա, Թիւ 17, ուստի «— Բիւնի, մասնիկը չկայ.
այս ընթերցումը թէ եւ ապագրին ընթերցումին
նման տարբեր է յուն. բնագրին» չափ ուս
ἀπο-
κρίπτε: αὐτοῦ τὰ κατ'ὀφθαλμοῦ, այսու հանդերձ
համաձայն ըլլալով դասական հայերէնի արժանի
է բնորոշութեան Այսպիսի է «նաեւ շուրջը Կ. Պոլսոյ
շուրջաց կին ամուսնութեան, եւ ոչ է կիսա մի-
ն-իւն անձին նորա» Սերտ, Գլ. Ի. 20 (էջ 99).
զոր Հայկազնեան Բառագիրը յն. համաձայն կարգով
կը հրամայէ. «Ա. է կիսա ամուսնութեան» որովհէտ ժող-
կալ անձին «= չափ ուս» εἶπε: σὺ ἀπο-
κρίπτε: ἐξ ἑκταστοῦ ψυχῆς, յաւերեանի համաձայն
մուծուած բառը յանդգնութիւն չէ. Սիրարի մէջ
նշ միայն «պակասի զլուրը քանի որ եւ ասանք
սմանք ի տեղիս տեղիս» (էջ 9), այլ նաեւ զիւր
ու բառեր, որոնք բացակայութեամբը մտազուրկ
կը ձեռն շատ տեղ իմաստները, զորոնք
պետք է անպատճառ յաւելուլ բնագրին մէջ
համաձայն միայն «որ լուցանէ իրեն զեղբարս
լուծուոր, եւ իրեն շարժել յաւելուլ հնգոց,
Գլ. Ի. 36 (էջ 92). այս համաձայնի նորագրիցը
յաւերեանի համաձայն կը կարգամ «— Բիւնի-ը»
(σύνεστιν)... Բիւնի-ը (Ιορδάνης)» Բարի շա-

76. «Եւ յետ այսր ամենայնի պէսպէս պատուիրանաց շարքով իսկ սոցին բերեալ մատուցանէ ստեղծել, Ռոյ. Մար. Ա. էջ 296. Չեւաքին լատինացիները իրեն հարազատ ներմուծուած է բնագրին մէջ. կարելի է արդեօք յոյն բնագրին ժԵՓԱՅՈՎ ձեռնարկը լատինացիներէ լադինալ բառակապակցութիւններէ չկարծեմ դժուարութիւն չկայ. «պատկի այս իմաստով համեմատէ միայն Ձեռն «Հաւաքը... ի գոյն բաղումն պատկեալ կատարի(ն)»... մինչեւ ի կատարած դռն իւրոյ... եւ իրեն շինի եւ վերանայ նա, ամենայն շինուածն պատկի եւ կատարի, էջ 5—6. Ինչպէս լուսանցքի ուղիւ հոս նշնպէս Ձեռնի ուղիւ, էջ 349, անհարազատ է «Սարգիս Տրեմիզ անունը զքաղաք, եւ անունն յաւարի զգաւառս միմանց», բնագրին ունի «տերի զքաղաքս եւ անունն յաւարի զգաւառս»:

(Հարաւանիք)

Հ. Ա. ՎԱՐԴԱՆԻԱՆ

ՄԱՅԵՆԱՌՈՍԱԿԱՆ

Պրոֆ. Ն. Յ. ՄԱՌԻԻ նոր ուսումնասիրութիւններ:

(Հարաւանիք)

Բ. 1. Два афетических суффикса -to (-ti > -t) в грамматиче дрехе-армянского (хайского) языка. — 2. Афетическое происхождение хайского языка, беран рог. — 3. Афетические элементы в языке Архемия I. — 4. Сирийское происхождение хайского языка. dambaragan (оссуарий); жогина; скенж. — 5. Еще о словѣ «чечеби» (к вопросу о культурно-значении курдской народности в истории Передней Азии. (1—3 պրահները արտասովորութիւններ Պետերբուրգի գիտութեանց ձեմարանի տեղեկատուից. 1—2ր 1910 թ., իսկ 3ր 1911: 4—5 պրահները արտասովորութիւններ ուսումնական հաստատութեան Վրեւիճան բաժնի Երեսմասկարանից, հատոր Ի, 1911, բաղրն էլ՝ Ս. Պետերբուրգ:)

Ինչպէս վերեւ ասեցի, Պրոֆ. Մարի Մաւրը հայութեան լայն շրջաններում կապուած է գլխաւորապէս Ննիի պեղումներին հետ: Բայց կայ գիտութեան մի այլ ճիւղ, ուր նա աւելի երկար ժամանակ ու կրնալի յամառութեամբ աշխատում է եւ ուր նրա մանրագիտական խոզարկութիւնները ձգտում են յեղաշրջելու ընդհանուր ձանաչուած մեծագոյն ճշմարտութիւնների հիմունքները: Այդ ուսումնասիրութիւնները գալիս են յոյս սփռելու հայկական անցեալին տրեւից աւելի լայն սահմանների մէջ. եւ եթէ եզրագրականութիւնները չկապուեն, Պրոֆ. Մարիի պատիւ աշխուրհ նոր կատարումների հիմնադիր հանգիստանալու լեզուագիտութեան պէս մի պատկառելի եւ արգէն մեծ արդիւնքներով պար-

ծեցող գիտութեան մէջ: Սակայն այդ աշխատութիւնները շատ քիչ են ծանօթ նոյն իսկ հայկական բանասիրութեամբ պարագլուներին շատ շատերին, գրեթէ նոյնչափ քիչ են ծանօթ եւ եւրոպացիներին: Վերջինիս պատճառը անշուշտ այն է, որ Պրոֆ. Մարի այդ հետազոտութիւնները հրատարակուում են գրեթէ բացառապէս ռուսերէն լեզուով, որ ընդհանրապէս քիչ է ծանօթ Արեւմտեան Եւրոպայի գիտնականներին:

Հարիւր տարուց աւելի է որ համեմատական լեզուագիտութիւնը ոչ թէ միայն որոնում է կենդանի եւ մեռած լեզուների դասակարգութեան ու լեզուների զարգացման օրէնքները, այլ լեզուի օգնութեամբ ձգտում է բացատրել մարդաբանական ազգագրական եւ պատմական բարդ խնդիրները: Բաւականի չըզուութեամբ հնարաւոր է եղել գծել լեզուական ընտանիքների սահմանները, մանաւանդ շատ բան է արուած հնդեւրոպական կողմած խմբի լեզուների ուսումնասիրութեան համար: Հիմնուելով Ս. Գրքի ազգաբանական բաժանման վրայ՝ յաճախ հնդեւրոպական անունն կից հայտնաբերուած գործ է անուում յարեթեան անունը: Եւ հայերէն լեզուն էլ, որպէս հնդեւրոպական, միշտ, ոչ միայն մեր գրական ազգային աւանդութեան հիման վրայ այլ եւ լեզուագիտութեան մէջ ձանաչուել է նշնպէս յարեթեան:

Սեմական լեզուների ընտանիքի սահմաններն էլ մինչեւ վերջերս կարծես նշնպէս որոշակի պարզուած էին: Միջագետքի ու կից երկրների մէջ կատարուած պեղումները երեւան հանցին բազմաթիւ արձանագրութիւններ, որոնց ուսումնասիրութիւնը հնագիտութեան աւելի ընդարձակում էր մեր ծանօթութիւնը սեմական լեզուների հնագոյն ներկայացուցիչների հետ, եւ այդ միջոցով ստացած եզրակացութիւնները նախորդ լեզուագիտական սեսութիւններին կարծես չէին հակասում: Լեզուների մի մեծ եւ բազմաճիւղ խումբ, այն է՝ ինդո-արիական լեզուների զէպի հարաւ տարածուող ազգութիւնների լեզուները ձուում էին մի հանկուտի պէս, անբացատրելի, ամեն խոշոր դասակարգութիւնից դուրս. դրանք հնդեւրոպական խմբի մէջ չեն կարող դասուիլ, ոչ էլ կարծես որեւէ ազգացական կապ ունին սեմական լեզուների հետ, եւ շատ աւելի քիչ՝ տուրանական հետ: Գիտնականները կողիացնում էին այդ վրացական լեզուները ուրիշ խմբից ու սովորաբար կոչում